

Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi Anlatısına Edim Bilimsel Bir Yaklaşım

ÖĞR. GÖR. DR. YAHYA KEMAL BEYİTOĞLU*

Öz

Türk dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü bakımından büyük önem taşıyan eserlerden biri *Dede Korkut Kitabı*'dir. Şimdiye kadar pek çok yönden ele alınan eser, yakın zamanda keşfedilen Günbed yazması ile yeni çalışmalara kapı aralamıştır. İran'ın Gülistan eyaletine bağlı Türkmen Sahra bölgesinin Günbed kentinde bulunan bu yazma, eserle ilgili yeni bilgilere ulaşılmasını da sağlamıştır. Yazmanın en dikkat çeken yönü ise içerisinde *Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi* adı verilen ve önceki nüshalarda olmayan bir anlatının (boy) yer almasıdır. Bu çalışmada *Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi* anlatısı, edim biliminin söz edimleri kuramı bağlamında ele alınmıştır. Edim bilimi, kısaca dille insan arasındaki ilişkiyi inceleyen dil bilimi dalı olarak tanımlanabilir. Söz edimleri kuramı ise Austin tarafından temelleri atılıp Searle tarafından geliştirilen ve bir edimin hem eylem hem de sözle eşzamanlı gerçekleştirilmesi mantığına dayanan kuramdır. Anlatıda tespit edilen söz edimleri, Searl'ün söz edimleri sınıflandırması (kesinleyiciler, yönelticiler, dışavurucular, yükleyiciler ve bildirgeler) esas alınarak beş başlık altında incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: *Dede Korkut Kitabı*, Günbed yazması, Salur Kazan, yedi başlı ejderha, edim bilimi, söz edimleri kuramı

A PRACMATİC APPROACH TO THE NARRATIVE OF SALUR KAZAN KİLLİNG THE SEVEN-HEADED DRAGON

Abstract

One of the works of great importance in terms of Turkish language, literature, history and culture is the *Dede Korkut Book*. The work, which has been handled in many ways so far, has opened the door to new studies with the recently discovered Günbed manuscript. This manuscript, which was found in the city of Günbed in the Turkmen Sahara region of Iranian's Gulistan province, also provided access to new information about the work. The most striking aspect of the manuscript is that there is a narrative (epos) called *Salur Kazan's Killing the Seven-Headed Dragon* and which was not present in the previous copies. In this study, the narrative of *Salur Kazan's Killing the Seven-Headed Dragon* is discussed in the context of the speech act theory of pragmatics. Pragmatics can be briefly defined as the branch of linguistics that examines the relationship between language and human. Speech act theory, on the other hand, is a theory based on the logic of simultaneous realization of an act with both action and speech, and developed by Searle, the foundations of which were laid by Austin. Speech acts identified in the narrative were examined under five headings based on Searl's classification of speech acts (assertives, directives, expressives, commissives and declarations).

Keywords: *Dede Korkut Book*, Günbed manuscript, Salur Kazan, seven-headed dragon, pragmatics, speech acts theory.

GİRİŞ: DEDE KORKUT KİTABI VE GÜNBED YAZMASI

Dede Korkut Kitabı, hem Türk dili ve edebiyatının hem de Türk tarihi ve kültürünün başarıyla temsil edildiği en seçkin kaynaklardandır. Bu nedenle *Dede Korkut Kitabı*, Türklük biliminin üzerinde en çok çalışılan ve çalışılmaya devam eden eserlerinden biri olmuştur.

Eser, Oğuzların Türkistan'dan ayrılmalarından önceki zamanlara ait destansı anlatılara dayanmaktadır. Oğuzlar Anadolu'ya geldikten sonra bu destansı anlatıları sözlü kültür ortamında İslami, kültürel ve coğrafi unsurlarla birleştirerek yeniden şekillendirmişlerdir. Halk arasında yaygın olarak bilinen anlatıların 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yazıya geçirildiği tahmin edilmektedir (Gökyay, 1994, s. 78). Kitapta yer alan destansı anlatılar, "boy" ya da "Oğuzname" olarak adlandırılmakta ve halk hikâyelerinde olduğu gibi nazım-nesir karışımı bir özellik göstermektedir. Eserde "soy" veya "soylama" olarak adlandırılan manzum kısımlar da yer almaktadır. Boylar, "dede" ya da "ata" unvanıyla anılan "Korkut" adlı bir ozana atfedildiği için eser, *Dede Korkut Kitabı* adıyla anılagelmiştir (Daşdemir, 2010, s. 67-90).

Eserin bilinen ilk nüshası, bir giriş ile on iki boydan oluşan Dresden yazmasıdır. Bu nüsha, 1815'te Heinrich Friedrich von Diez tarafından bilim dünyasına tanıtılmıştır. Bir giriş ve altı boydan oluşan Vatikan nüshası ise 1952'de Ettore Rossi tarafından yayımlanmıştır. *Dede Korkut Kitabı*'nın Ankara nüshası olarak adlandırılan, bir giriş ve yarım bir boyun yer aldığı, 22 sayfalık, eksik bir yazması da Musatafa Kaçalın tarafından 2014'te Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde bulunmuş ve 2017'de yayımlanmıştır (Özçelik, 2019, s. 52). 12 Aralık 2018 tarihinde ise İran'ın Gülistan eyaletine bağlı Türkmen Sahra bölgesinin Günbed kentinde, Veli Muhammed Hoca tarafından *Dede Korkut Kitabı*'nın yeni bir yazması daha bulunmuştur.¹

Günbed yazmasının keşfi, *Dede Korkut Kitabı*'yla ilgili yeni bilgilerin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yazmada 24 soy/soylama ile yeni bir boy tesbit edilmiş ve şimdiye kadar bilinen Dede Korkut boylarının sayısı 13'e çıkmıştır (Özçelik, 2020, s. 11).² Diğer yazmalarda bulunmayan yeni boy ve farklı soylamalar, bu nüshanın Dresden ve Vatikan yazmalarından ayrı bir kola dayandığını göstermektedir. 62 sayfadan oluşan yazmanın kapak sayfası eksiktir. Bu nedenle nüshanın kim tarafından nerede ve ne zaman yazıldığıyla ilgili herhangi bir kayıt bulunamamıştır. Günbed yazması, Güney Azerbaycan ağzını yansıtan bir dille yazılmıştır. Yazmanın ilk sayfasında, 18. yüzyılda yazıldığı bilinen Senglah sözlüğünden alınmış açıklamalar yer almaktadır. Bu da Dede Korkut anlatmalarının 18. yüzyıla kadar uzandığını göstermektedir (Ercilasun, 2019, s. 6-7).

Günbed yazmasında yer alan soylamalarda da 48. sayfanın 7. satırından itibaren başlayan boydan önce de herhangi bir başlık bulunmamaktadır. Bu yeni boya, araştırmacılar tarafından anlatının içeriğinden ve diğer nüshalardaki boyların başlıklarından yola çıkılarak "Kazan Beyin

¹ Günbed yazmasının bulunuşu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Shahgoli vd., 2019, s. 150-151.

² Günbed yazmasında yer alan soylama ve boy sayıları hakkında farklı görüşler vardır: Yazmayı ilk yayımlayan Yusuf Azmun'a göre yazmada 27 soylama, ikinci yayımlayan Metin Ekici'ye göre 23 soylama; Sadettin Özçelik, Nasser Khaze Shahgoli ve diğerlerine göre 24 soylama bulunmaktadır (Kocaoğlu, 2019, s. 211). Yusuf Azmun, Osman Fikri Sertkaya, Timur Kocaoğlu, Bayram Quliyev'e göre yazmada iki boy vardır. Metin Ekici, Ahmet Bican Ercilasun, Sadettin Özçelik, Öcal Oğuz, Ali Barazandeh Türk'e göre yazmada bir boy bulunmaktadır (Sertkaya, 2020, s. 107).

Ejderhayı Öldürmesi” (Özçelik, 2020, s. 11), “Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi” gibi adlar verilmiştir (Ekici, 2019, s. 8).



Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi
(Kaynak: <https://www.gzt.com/cins/salur-kazanin-yedi-basli-ejderhayi-oldurmesi-3512849> Erişim tarihi: 06.11.2022)

Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi anlatısı, Salur Kazan’ın kendi ağzından Aras’ı ve Kars Kalesi’ni aldığı savaşı anlatmasıyla başlar. Giriş mahiyetindeki bu kısımdan sonra Salur Kazan, yanına üç yüz yiğit alarak Ak Minkan’a ava gider, bir süre avlandıktan sonra yanındakilere ordugâha gitmelerini emreder, kendisinin ise tek başına avlanıp döneceğini söyler. Hava kararına kadar av arayan Kazan, bir av bulamaz. Kara Dağ’ın başına geldiğinde dağın eteklerinde meşale gibi yanan ışıklar görür. Kendi ordusunun ışıkları sanarak dağın eteklerine doğru atını sürer. Bu sırada Kazan’ın tek başına av yerinde olduğunu öğrenen lalası Kılbaş, Kazan’ın bulunduğu yere gelir. Kazan, ışıkların olduğu yere geldiğinde yedi başlı bir ejderhanın uyuduğunu görür. Kılbaş’ın arkasında olduğunu fark eden Kazan, lalasına ejderha ile dövüşme niyetinin olduğunu söyler ve onun fikrini alır. Lala Kılbaş, Kazan’a cesaret verir ve Kazan, ejderhayı

uyandırarak onunla savaşmaya başlar. Destansı bir mücadelenin ardından Kazan, ejderhayı öldürmeyi başarır. Ejderhanın derisini yüzdürüp kendisi ve atı için kıyafetler diktirir. Ejderha kılığına giren Kazan yola koyulur. Bu sırada Bayındır Padişah’a Kazan’ın ejderha olduğu haberi gelir. Kara Budak, işin aslını öğrenmek için Bayındır Padişah’tan izin ister. Kazan’la görüşen Kara Budak, Bayındır Padişah’a Kazan’ın ejderha öldürdüğü müjdesini ulaştırır. İç Oğuz ve Dış Oğuz halkı birlikte Kazan’ı karşılamaya gider. Kazan, Bayındır Padişah’ın huzuruna geldiğinde atından iner ve ayağına eğilir. Ejderha derisinden diktirdiği gölgeliğini diker ve padişahı yedi gün yedi gece burada konuk eder.

1. EDİM BİLİMİ VE SÖZ EDİMLERİ KURAMI

Edim bilimi (pragmatics), alanyazında artan çalışmalarla dikkat çeken dil bilimi alanlarından biri hâline gelmektedir. Kökeni, Eski Yunanca “iş, eylem” anlamına gelen “pragma(t)” sözcüğüne dayanmaktadır. Sözcük, Türkçe Sözlük’te “Dil hareketleriyle onu algılayan insan arasındaki ilişkiyi inceleyen dil bilimi dalı.” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2009, s. 601). Kavramın daha ayrıntılı tanımlarında ise: “Bir dilin yapısında dilbilgiselleştirilmiş veya kodlanmış dil ve bağlam arasındaki ilişkilerin incelenmesi.” (Levinson, 1983, s. 9), “Dilin kullanıcılarının bakış açısından özellikle de yaptıkları seçimler, sosyal etkileşimde dili kullanırken karşılaştıkları kısıtlamalar ve iletişim sırasında kullandıkları dilin iletişim eylemindeki diğer katılımcılar üzerindeki etkilerini inceleyen bilim.” (Crystal, 1985, s. 240), “Özellikle mantıksal kökenli kuramlarda (Ch. W. Morris, R.

Carnap, J. L. Austin, J. R. Searle) dilsel göstergelerin birleşim kurallarını inceleyen sözdizimle, bunların göndergelerle ilişkisini sağlayan anlambilime karşıt olarak, bildirişim durumu içindeki konuşucuların göstergeleri kullanmasını, bu edime eşlik eden çeşitli olguları (güdülenme, tepki, etkileşim, vb.) inceleyen dal." (Vardar, 2002, s. 88-89) gibi ifadeler geçmektedir. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere edim biliminin bir konuşmacı (veya yazar) tarafından iletilen ve bir dinleyici (veya okuyucu) tarafından yorumlanan anlamın incelenmesiyle yani sözcüklerin veya cümlelerin kendi başlarına ne anlama gelebileceğinden çok, insanların kendi ifadeleriyle ne kastettiklerinin çözümlenmesi ile ilgili olduğu söylenebilir (Yule, 1996, s. 3).

Felsefe kökenli³ bir kavram olan edim bilimi teriminin bugünkü anlamıyla kullanımı, Ch. Morris ve daha sonra R. Carnap'ın edim bilimi, söz diziminden (syntax) ve anlam biliminden (semantics) ayırma çabalarına dayanır. Morris'in 1938'de yaptığı ilk denemeye göre; söz dizimi "göstergelerin birbiriyle biçimsel ilişkilerini", anlam bilimi "göstergelerin uygulanabileceği nesnelere olan ilişkilerini" ve edim bilimi "göstergelerin yorumlayıcılarla ilişkilerini" inceler. Carnap ise 1942'de şu sınıflandırmayı yapar: Konuşmacıya veya daha genel bir ifadeyle dilin kullanıcıya açık bir gönderme yapılırsa onu edim bilimi alanına alırız. Dili, ifadeleri ve onların işaretlerini analiz ettiğimizde anlam bilimi alanındayız. Son olarak sadece ifadeler arasındaki ilişkileri çözümlersek söz dizimi alanında oluruz (Searle vd., 1980, s. viii). Bu yaklaşımlardan başka, edim bilimine özellikle yöntem bilimsel (metodolojik) alanda önemli katkılardan birini J. L. Austin'in temellerini atıp J. R. Searle'ün geliştirdiği "söz edimleri kuramı" sağlamıştır.⁴

Söz edimleri kuramının temelleri, Austin'in 1955'te Harvard Üniversitesinde verdiği derslerle atılmıştır. 1962'de "How to Do Things with Words?" adıyla kitap olarak yayımlanan bu derslerde Austin, bir dilde kullanılan sözcüklerin bilgi vermek için kodlanmış olsa bile insanların bilgi sunmaktan çok, eylem gerçekleştirdiğini ve birçok sözün davranışlara eşdeğer olduğunu ileri sürmüştür. Austin'e göre bir insan "Bu gemiye isim veriyorum." ya da "Şimdi sizi karı koca ilan ediyorum." dediğinde aslında toplumsal ve psikolojik gerçeklik yaratmış olmaktadır (Yılmaz, 2021, s. 91). Başka bir ifadeyle, bir iletişim ortamında konuşan kişi, dinleyiciye bir şey anlatmak amacıyla cümle kurduğu her durumda aslında bir şey yapmış olmakta yani bir söz ediminde bulunmaktadır. Austin bu söz edimlerini; "düzsöz edimi" (locutionary act), "edimsöz edimi" (illocutionary act) ve "etkisöz edimi" (perlocutionary act) olarak üçe ayırmaktadır.⁵ Austin ayrıca iletişim sırasında

³ M. Akif Duman, felsefi olan pragmatikten doğan "dil bilimsel pragmatik" in (pragmalinguistik) Ramón Lull veya Aristoteles ile başlayıp Wittgenstein ve Morris ile devam ettiğini, Austin ve Searle ile de belirginleştiğini ifade etmektedir (2019, s. 26).

⁴ Engin Yılmaz, söz edimleri kuramının yanında bağıntı kuramı, iş birliği kuramı ve nezaket kuramını edim biliminin kuramları arasında değerlendirmektedir (Ayrıntılı bilgi için bk. 2021, s. 69-97). Edim biliminin alanyazında en çok çalışılan kuramları ise nezaket kuramı ve söz edimleri kuramıdır. "Dede Korkut Hikâyeleri'nde Söz Edim Yapıları" (Hirik, 2019), "Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözcükler: Nezaket Kuramı Açısından Edimbilimsel Bir Değerlendirme" (Onursal Ayırır, 2020), "Kutadgu Bilig'e Edimbilimsel Bakış: Kutadgu Bilig'de Kullanılan Nezaket Stratejileri" (Yılmaz, 2020), "Yunus Emre Divanında Söz Edimleri" (Börekçi, 2021), "Türkçe Derslerinde Edim Bilimsel Farkındalığın Gerekliliği" (Konu, 2022) gibi çalışmalar özellikle son yıllarda edim bilimi alanında yapılan yayınlara örnek gösterilebilir.

⁵ Düzsöz edimi, "seslendirme" (phonetic act), "dillendirme" (phatic act) ve "anlamlandırma" (rhetic act) edimlerinden oluşan üç katmalı bir edimdir. Seslendirme edimi, birtakım sesler çıkarma; dillendirme edimi, belli sözcükleri üretme; anlamlandırma edimi, belli bir dilin söz varlığında yer alan ses bütünlerini az çok belli bir şeyi anlatmaya çalışarak ve az çok belli bir şeye göndermede bulunarak üretme edimidir. Edimsöz edimi, düzsöz ediminde bulunan kişinin bu edimde bulunurken yerine getirdiği edimdir. Başka bir deyişle, iletişim ortamlarında konuşan kişilerin dinleyen kişilere

kurulan cümlelerin yansıtabilecekleri edimsöz güçlerinin yani cümle ifade edilirken yerine getirilebilecek edimsöz edimlerini beş başlık altında toplamaktadır. Bunlar, bir karar bildirilirken söylenen “karar-belirticiler” (verdictives); bir güç, bir hak, bir erk kullanılırken söylenen “yaptırıcılar” (exercites); tutum ve davranışları ifade eden “davranış-belirticiler” (behabitives); konuşan kişiyi bir şey yapmakla yükümlü kılan “yükleyiciler” (comissives) ve iletişim sırasında cümlelerimizi nasıl kullandığımızı gösteren “serimleyiciler” (expositives)’dir (Searle, 2000 [sunuş], s. 21).

Searle, hocası Austin’in ortaya attığı söz edimleri kuramını birtakım eleştiri ve önerilerle daha da geliştirmeye çalışmıştır. Searle, bir söz ediminin yeterli ve başarılı bir biçimde tamamlanabilmesi için tüm söz edimlerini uygunluk koşullarına göre sınıflandırmıştır. Daha çok edimsel yön için gerekli olan bu koşullar şöyle örneklendirilebilir:

1. İşlemsel: “Kavgayı kesmezseniz sizi cezalandıracağım.”
2. Uygulayımsal: “Sizi karı koca ilan ediyorum.”
3. Buyruksal: “Lütfen oturunuz.”
4. Anlatımsal: “Yemek çok lezzetliydi.”
5. Betimleyimsel: “Bu bir Türk arabasıdır.” (Kılıç, 1990, s. 252).

Searle’e göre, bir anlamlandırma ya da düzsöz ediminin herhangi bir edimsöz eylemi kullanılmadan anlatılması mümkün değildir. Bu nedenle düzsöz-edimsöz ayrımı da gereksizdir. Searle, edimsöz edimlerinin sınıflandırılması hakkında da Austin gibi düşünmemektedir. Ona göre edimsöz edimleri, bir şeyin söylendiği gibi olduğunu ifade eden “kesinleyiciler” (assertives); dinleyen kişiye bir şey yaptırmaya çalışan “yönelticiler” (directives); konuşan kişinin içinde bulunduğu ruhsal durumu dışavuran “dışavurucular” (expressives); konuşan kişiyi bir şey yapma konusunda zorunluluk altına sokan “yükleyiciler” (commissives) ve dünyada bir değişiklik yaratmayı amaçlayan “bildirgeler” (declarations) biçiminde sınıflandırılabilir (2000 [sunuş], s. 29-50).

Bu çalışmada, *Dede Korkut Kitabı*’nın Günbed yazmasında yer alan *Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi* anlatısı, Searle’ün söz edimleri sınıflandırması (kesinleyiciler, yönelticiler, dışavurucular, yükleyiciler ve bildirgeler) esas alınarak edim bilimsel açıdan incelenmiştir. Anlatıda tespit edilen söz edimleri, bu beş başlık altında alt başlıklara ayrılarak ele alınmıştır. Alt başlıkların belirlenmesinde Austin ve Searle’ün belirlediği söz edimleri ile Konu’nun (2022) öneri söz edimlerinden yararlanılmıştır.⁶ Ayrıca anlatının kendine has nitelikleri göz önünde bulundurularak özellikle benzer metinler için uygulanabilecek, farklı söz edimleri de tercih edilmiştir. Metinde saptanan bütün söz edimleri İnceleme bölümünün sonunda sayısal olarak bir tablo ile gösterilmiştir. Örnekler, metnin Shahgoli vd. (2019) tarafından çeviri yazıya aktarılmış şekilleriyle italik olarak ve

bir şey söylerken gerçekleştirdiği işlerdir. Örneğin kişi, “Kedi paspasın üzerinde” dediğinde bildirme ediminde; “Kedi paspasın üzerinde mi?” dediğinde soru sorma ediminde; “Boğa saldıracak” dediğinde uyarma ediminde bulunur. Etkisöz edimi ise bir düzsöz ediminde bulunup belli bir edimsöz edimini yerine getiren kişinin, bulunduğu düzsöz edimi aracılığıyla, ister istemez kendisini dinleyen kişinin ya da başkalarının duyguları, düşünceleri, eylemleri üzerinde birtakım sonuçlar uyandırma edimidir (Searle, 2000 [sunuş], s. 18-23).

⁶ Austin, Searle ve Konu’nun söz edimleri sınıflandırmaları için bk. Konu, 2022, s. 248.

sayfa-satır numaraları ile birlikte verilmiştir. Cümleler aktarılırken gerekli durumlarda ayraç içinde veya dipnotlarda açıklamalar yapılmıştır.

Bu çalışma ile *Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi* anlatısındaki söz edimleri belirlenerek anlatının edim bilimsel açıdan yorumlanmasına başka bir deyişle, metindeki edimsel ifadelerin ilettiği mesajlar vurgulanarak metnin daha iyi anlaşılmasına ve önerilen yeni söz edimleri ile bu alanda yapılacak çalışmalara söz edimlerinin sınıflandırılması konusunda katkı sağlanması amaçlanmıştır.

2. SALUR KAZAN'IN YEDİ BAŞLI EJDERHAYI ÖLDÜRMESİ ANLATISINDA SÖZ EDİMLERİ

2.1. Kesinleyiciler (Assertives)

Kesinleyiciler, bir savı öne süren veya bir durumu dile getiren kişinin, söylediği şeyin doğruluğundan sorumlu olduğunu ifade eden söz edimleridir. Dolayısıyla bildirmeler, açıklamalar, tanımlamalar, betimlemeler gibi bir önermenin doğruluğunu veya yanlışlığını içerebilen söz edimleri bu gruba girer.

Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi anlatısı, olay örgüsü ihtiva eden bir metin olduğu için özellikle bildirmeler ve betimlemeler yönünden zengindir. Bu nedenle hem alt başlıklar hem de örnekler açısından anlatıdaki nicel üstünlük kesinleyici söz edimlerindedir. Herhangi bir şeyi haber verme, herhangi bir konuda bilgi verme, anlatma, ifade etme amaçlarını yerine getiren "bildirme" edimleri, Searl'ün belirlediği "uygunluk koşulları"ndan ilham alınarak "anlatımcı bildirme", "betimlemeci bildirme" ve "yalın bildirme" biçiminde üç ayrı başlık altında örneklendirilmiştir.

Metinde tespit edilen diğer kesinleyici söz edimleri ise "tahmin etme", "akıl erdirme", "koşul-sonuç", "neden-sonuç", "öngörme", "tanımlama" ve "çıkarımda bulunma"dır.

2.1.1. Anlatımcı Bildirme

Bu başlık altında hikâye etmeye ağırlık veren bildirmeler örneklendirilmiştir.

Aħar sudanġ ābdest kıldum, alınumı yere koyub kıldum namāz-ı Muħammedī (25a 7-8)

Ala Gezünġ ağızında Őarabħana düzinde yüz min kāfire karşı geldüm, karma dutdum (yakaladım), savaş saldum, yēddi gün yēddi gece ol kāfire kılıc çaldum. (26a 5-7)

Yēddi gündēnġ Őonġra kabaķumı kavzadum (etrafıma baktım), yēddi kāfir kılıcum öginde onba durmuşıdı (tepetakla olmuştu). (26a 7-8)

Aķ Manķanda av avladı, kuş kuşladı. (26b 8-9)

Orduya aķaların yollayubanı Ğazan yalkuz Aķ Manķanunġ tepesine Kōnġur atı oynatdı. (26b 11-12)

At oynatdı ol ışığa sarı yola düşdi. (27a 5)

Ğazanunġ ordusunda Lele Kılbaş Ğazanunġ lelesi eşitdi ki Ğazan yalkuz avda kalubdur, katlanmadı, ilġadı Ğazanunġ ardınca. (27a 6-8)

Ejdehānı görende Ğazanunġ içindeki tom yüreği doldı daşdı. (27a 13-14)

Kayıtdı geri baħdı, Lele Kılbaşı kullukında hāzır gördi. (27b 2-3)

Ğazan Kōnġur atı oynatdı, ejdehānunġ üstine yēgin geldi, ejdehānı yatubanı uymuş gördi. (27b 14 - 28a

Sadakındanḡ şuhār⁷ kapdı, bir okılanḡ ejdehānı atdı urdı. (28a 4-5)

Ejdehā oyananda kuyruk çaldı (kuyruğunu savurdu), daḡ dolandı (daḡı titretti), aḡu saçdı (ateş püskürttü), yer boyadı (yerleri yaktı), nefes çekdi, don (her şeyi) sömürdi. (28a 5-7)

Genḡerçek butası (kuru deve dikenini) yel ögice geder kimi atılanḡ donıylanḡ Ğazan ejdehānunḡ boğazına gētmeli oldu (süriüklenmeye başladı). (28a 7-8)

Ğazan na 'ra çekdi, Allāhına yalvardı. (28a 8-9)

Ğazan ki Allāhına yalvardı, anılanḡ ejdehānunḡ arasında bir otak kimi kaya peydā oldu. (28b 4-5)

Ğazan ol kayanunḡ daldasına yetişende atdanḡ düşdi (atından indi), cıdasını (mızrağını) yere tikdi, kalhanını yapandı (siper aldı). (28b 5-7)

Ejdehā ne kadar cehd èyledi (çaba harcadı) Ğazanı sömürübeng utmağa, cıda ilenḡ kalhan koymadı kayanunḡ daldasındanḡ çıkmağa. (28b 8-10)

Ğazan ol kayanunḡ daldasında özin toktaşdurdı (tutundu). (28b 10-11)

Seksen okı sadakındanḡ tükenince ejdehāya boğun boğun (art arda) şişledi. (29a 8-9)

Ejdehāda dahı sömürmek hurı (gücü) kalmadı, dahı cān hurı kaldı (can çekişmeye başladı). (29a 9-10)

Ƙara polad (çelik) sav (saḡlam) kılıcın eline aldı, sıyra kılıc segirtti ejdehānunḡ üstine. (29a 10-11)

Yēddi başı bir boğundanḡ (boynundan) kılıcladı yere saldı. (29a 11-12)

Ejdehānunḡ aḡusu yer yüzine tökülende aḡusundanḡ yer yüzine yanar yanar odlar düşdi. (29a 12-14)

Ğazan hancerin sancdı, kılıcın sancdı, bıçaḡın sancdı, ejdehānunḡ üstinde bağdaş kurdı. (29a 14 - 29b

2)

Ğazan özi ejdehānunḡ arhasında (sirtında) bağdaş kurmuş gördi. (29b 6-7)

Lele yēḡ ustalar getirüb ejdehānunḡ derisin soydurdı. (29b 10-11)

Yēddi başını bir taşarrufılanḡ (israf etmeden) soyubanı yēḡ başı üstine Ğazan gēydi. (30a 4-5)

Atılanḡ donıylanḡ ejdehānunḡ donına girübeni Pādişāh Bayındırı gözledi yola düşdi. (30a 5-6)

Pādişāh Bayındıra haber geldi ki Ğazan ejdehā olub gelir. (30a 7)

Ƙara Budaḡ at oynatdı Ğazanunḡ karşıısına gētdi. (30b 3-4)

(Kara Budak) ses yēter yerde durdı, sadakındanḡ şuhār kapdı. (30b 4-5)

Ğazan atdanḡ düşdi, kılıcın Ƙara Budaḡunḡ beline bakladı. (30b 10-11)

(Kara Budak) anda oldu, olmadı mı? (orda durdu durmadı) Pādişāh Bayındır eşitdi Ğazan ejdehā öldürübdür. (30b 11-13)

İç Oḡuzu Daş Oḡuzu götürüb karşıladı (Kazan'ı karşıladılar). (30b 13-14)

Ğazan atdanḡ düşdi, yetmiş kadem segirdi, Bayındır Pādişāhunḡ ayaḡına düşdi (ayaḡına kapandı). (30b 14 - 31a 1)

Bayındır Pādişāh sāybānunḡ (gölgeliḡin) altında bağdaş kurdı. (31a 2-3)

2.1.2. Betimlemeci Bildirme

Metinde tespit edilen bildirmelerden betimleme aḡırlıklı olanlar, bu başlık altında ele alınmıştır.

Ƙışar (Kayser) Salur iyesi, dumanlı daḡ börüsü, Salur yēḡi, Èymür görki, Zu 'l-ḡadir delüsü, Bayındır Pādişāh vekili Ğazan dēr: (24b 7-9)

Aḡalarumılanḡ ala ḡarlı gök sünbülli daḡlara ava gētmiş-idüm, içir-idüm. (24b 9-10)

⁷ Bir çeşit ok.

Bir gün adamlar evreni (âdemler evreni), İslâm dîni kuvveti, Kõnğur atlı Salur yêgi, Êymür görki, Zu'l-kadirli delûsi, Savalan Dağı yaylaklı, Sarı Kâmuş kışlaklı, seksen min er heybetli, kara polad yalmanı (kara çeliğin keskini), sur cıdanunğ cibiri (mızrağın çeviği), şuhâr oklar peykânı (sahar okların temreni), katı yaylar kabzası (sert yayların kabzası), Aderbaycan lengeri, pâdişahunğ vekîli, Ulaş oğlu Ğazan kara yazunğ faşında (kara yazın en sıcak günlerinde) tâzî tula yeddürdi (tazısını yanına alarak), bahrî kuşlar götürtdi (ördekleri ürküterek), ala parsılar öngürtdi (ala parsıları kükreterek), üç yüz igid götürdi, Aq Mankanı gözledi, ava gètdi. (26b 1-8)

Alçaq ava yèrlere göz gezdürdi, kara dağunğ dāmânında yèddi yèrde meş'al (meşale) kimi yanar gördi, yèddi yèrde koyı koyı tütün çıkar gördi. (27a 2-4)

Ğazan anda (ışıkların olduğu yere) yetişende tepe kimi bir nesteni (nesneyi) yatar gördi, meşe kimi bir nesteni eser gördi. (27a 8-9)

Yèddi başlı yèr evreni bir ejdehāya rāst geldi. (27a 9-10)

Ejdehānunğ yèddi başı kara yèrünğ üzerinde yatur gördi. (29b 5)

Ejdehānunğ derisindenğ Ğazan korku bilmez cānına don tikdürdi. (29b 11-12)

Aqca tozlu katı yayına kurban (kiriş) èyledi. (29b 12-13)

Üç yèlekli şuhâr oklarına sadak tikdürdi, kara polad kılıcına kın düzetdi. (29b 13-14)

Altı perli dem şeşperine kab èyledi (altı dilimli kubbe şeklinde gürzüne kılıf diktirdi), ala baydağ sur cıdasına kab èyledi (ala budak sürcidasına sap yaptırdı). (29b 14 - 30a 2)

Kurt tükli (kurt tokalı) Kõnğur atı eyerine örtük èyledi. (30a 2-3)

Sāybānınınğ yèlkenlerin ejdehānunğ derisindenğ èyledi. (30a 3-4)

Ejdehā derisindenğ düzelmiş sāybānı tikdi. (31a 1-2)

2.1.3. Yalın Bildirme

Salt haber veya bilgi verme ereğini yerine getiren bildirmeler, yalın bildirme olarak değerlendirilmiştir.

Serhad bæglerindenğ çapar (ulak) geldi. (24b 10)

On min yağı üstünğè geldi. (24b 11)

Ğazan dèr: Özüm tipde durdum. (26a 2-3)

Arasılanğ Kars kal'esini ol yèrişde aldum. (26a 9-10)

Başı Açıkdanğ hızan sürdüm (esir aldım). (26a 10-11)

Bæglerilenğ Surhab Dağına (Serhab Dağı'na) seyre çıkdum. (26a 12)

İkindi zamānı dèdi ki: (26b 9)

Karanlık karışdı, dahı bir av eline girmedi. (26b 12-13)

Dünyā 'ālem Ğazanunğ başına aydın oldu (aklı başından gitti). (27a 14 - 27b 1)

Sadağını ögine tøkdi. (29a 7)

Bayındır Pâdişāh söze geldi, dèdi: (30a 11)

Yèddi gün yèddi gece pâdişāhı konaqladı (konuk etti). (31a 3-4)

2.1.4. Tahmin Etme

Akla, sezgiye veya bazı verilere dayanarak bir şeyi, bir olayı kestirmeyi ifade eden edimler, bu başlık altında örneklendirilmiştir.

Ğazan (gördüğü ışıkları) sandı öz ordusununğ çırāğ (meşale) ışığıdır. (27a 4-5)

Lele Kılbaş eyle ki (yerlere saçılan) odı gördi, sandı ejdehâ Ğazanı utdı. (29b 2-3)

Belki ejdehâya râst geldi ola, öldürdi ola, ejdehânunġ donına girdi ola. (30a 12-14)

2.1.5. Akıl Erdirme

Akıl erdirme başlığı altında bir şeyin ne olduğunu anlama, sırrını çözme anlamındaki edimler aktarılmıştır.

Yëddi yërde meş 'al kimi yananġ ol ejdehânunġ gözleriymiş. (27a 10-11)

Yëddi yërde koyı koyı tütün çıkanġ ol ejdehânunġ aġzınunġ bukıymış (salyasıymış). (27a 11-12)

Mêşe kimi esenġ ol ejdehânunġ yalıymış. (27a 12-13)

2.1.6. Koşul-Sonuç

Olmasının başka durumların gerçekleşmesini gerektiren edimler, koşul-sonuç olarak değerlendirilmiştir.

Yaman gününġ düşse Allāhunġa yalvargilenġ! (28b 3)

Bir iğid saķ olduķca bir yaraķa (silaha) cān vërür. (28b 7)

Eger Ğazan ejdehâ olubdur, ne kavim tanur ne ķardaş tanur. (30a 14 - 30b 1)

2.1.7. Neden-Sonuç

Bir olayı, bir durumu doğuran başka olay veya durumları anlatan edimler, bu başlık altında ele alınmıştır.

Ejdehânunġ heybetindenġ Ğazanunġ bir gözi bulaşdı, kana döndi. (28b 11-12)

Oġuz bëyle Türk-i şādıķdur ki (Oġuz, öyle temiz ve saf bir inanca sahip bir Türk boyudur ki) dëmez Ādem ejdehâ nëce olur? (30a 7-8)

2.1.8. Öngörme

Bir işin ilerisini kestirmeyi veya bir işin nasıl bir yol alacağını önceden anlayabilmeyi ve ona göre davranmayı bildiren edimler, öngörme olarak adlandırılmıştır.

Lele fikr eyledi ki Ğazan dëdikleri er iğiddür, merd iğiddür, gëtme dësem belki manġa ġazabı ola. (27b 6-7)

Ġëne fikr eyledi ki eger men gözüm oysam dërler: «Ğazan ejdehâ görübdür, korkusındanġ hiġ bahāne tapmayub (bulmayıp), gözlerini çıkarubdur.» (29a 5-7)

2.1.9. Tanımlama

Bir şeyi tarif eden, açıklayan edimlere tanımlama adı verilmiştir.

Ejdehâ dëdikleri aşlı bir yilandur. (27b 13)

2.1.10. Çıkarımda bulunma

Bu başlık altında bir önermenin doğruluklarından veya yanlışlıklarından, başka bir önermenin doğruluklarını ya da yanlışlıklarını çıkarmayı ifade eden edimler ele alınmıştır.

Yüz min kâfirünġ kırılduġını andanġ (yedi kâfirin kılıcım karşısında vuruşmaya girişmemesinden) bildüm (anladım). (26a 9)

2.2. Yöneltiler (Directives)

Yöneltili söz edimleri ile konuşan kişi, dinleyen kişiyi bir eylemi gerçekleştirmeye yönlendirmeye yöneltilme amacı gütmektedir. Buyruklar, talepler, öğütler vb. bu türden söz edimleridir.

Bu söz edimleri, dinleyicinin yöneltilen eylemi yapmasına karşı duyulan isteğin bir ifadesidir. Dolayısıyla doğru ya da yanlış olamazlar. İstekler, dinleyiciler tarafından kabul edilebilir veya

reddedilebilir ya da dinleyiciler bu isteklere itaat edilebilir veya karşı koyabilirler (Searle, 2006, s. 170). Örneğin, bir şey sorduğumuzda dinleyiciden bir yanıt vermesini bekleriz. Dinleyici sorumuzu yanıtlayarak bu isteğimizi yerine getirebilir ya da yanıtlamayarak isteğimizi reddedebilir.

Metinde saptanan yöneltici söz edimleri, “meydan okuma”, “soru sorma”, “yakarma”, “öğüt verme”, “buyurma”, “sohbet başlatma” ve “izin isteme” başlıkları altında örneklendirilmiştir.

2.2.1. Meydan Okuma

Bir şeyden ya da bir kimseden korkmadığını, çekinmediğini açıkça bildiren veya bir kimseyi kavgaya, mücadeleye çağırın ifadeler meydan okuma⁸ olarak değerlendirilmiştir.

On min yağı geldüğünü eşidende kol götürüb (kollarımı kavuşturup) ak otağ içinde oyına (ak otağ içindeki evime) girdüm. (24b 12-13)

İğirmi min yağı geldi deyende yerümdenḡ imrenmedüm (yerimden kımıldamadım). (24b 13-14)

Otuz min yağı geldi deyende hiçe saydum. (24b 14 - 25a 1)

Kırh min geldi deyende kara gözümünḡ ucundanḡ kıya baḡdum (sert baktım), kımzanmadum (çekinmedim). (25a 1-2)

Elli min geldi deyende el vèrüb elleşmedüm, azdur dèdüm. (25a 2-3)

Altmış min geldi deyende Allāhu andum, atlanmadum. (25a 3-4)

Yétmiş min geldi deyende yeltenmedüm. (25a 4)

Seksen min [geldi] deyende seksenmedüm (ürpermedim). (25a 5)

Doğsan min yağı geldi deyende arḡalukçaḡ-ıdum (arkaya doğru kaydım) donum gèydüm (zırhımı giydim). (25a 5-6)

Yüz min yağı geldi deyende yüz çevürüb kayıtmadum (gitmedim). (25a 6-7)

Eger ejdehā olubdur, ol meni utsunḡ! (30b 2-3)

2.2.2. Soru Sorma

Bu başlık altında, bir konu hakkında bilgi edinmek üzere soru yönelten edimler incelenmiştir.

Öğümde kimleri çarḡçı (öncü süvâri birliği başı) buyurdum? (25a 9-10)

Saḡdanḡ kimi saldum? (25b 2)

Soldanḡ kimi saldum? (25b 7-8)

Cānum Lele! Bu tepe kimi yatanḡ ejdehānı görür misenḡ? (27b 3-4)

Bu ejdehānunḡ üstine varalım mı? (27b 4)

Yoksa yan vèrüb savuşubanḡ (savuşup) ötelim mi (kaçalım mı)? (27b 5)

Şalāhunḡ nedür (bu konudaki fikrin nedir)? (27b 5)

Geldüğünde nece (ne) gördi? (29b 4)

2.2.3. Yakarma

Yakarma başlığı altında ısrarlı bir biçimde isteme, yalvarma bildiren veya dua niteliğindeki edimler ele alınmıştır.

Yaradanḡ bir cebbāra bəl baḡladum (bağlılığımı bildirip), yā Muḡammed, yā ‘Alī meded dèdüm. (25a 8-9)

⁸ Searle, Austin’in “davranış-belirticiler” sınıfında değerlendirdiği kafa tutma, karşılaşmaya davet etme ve meydan okuma gibi cesaret gösterme ile ilgili söz edimlerini “yönelticiler” sınıfına dâhil etmektedir. Searl’e göre bir kimse, meydan okuduğunda dinleyiciyi mücadeleye davet etmekte dolayısıyla bir eylem gerçekleştirmeye yöneltmiş olmaktadır (1975, s. 355-356).

Dedi: «Perverdigārā! Men aqalarumdanġ ayrıldum, bir av avlayım, eli avsız gëtmeyim orduya. Sen meni eli avsız koyma!» (26b 13 - 27a 2)

Yā götürdüğünġ göge yetürenġ görkli Tarı! (28a 8-9)

Yā urdüğünġi (batırdığını) ulatmayanġ (sessizliklere gark eden) ulu Tarı! (28a 10)

Allāh Tarı sanġa bir dëyenünġ aġzın öpim, iki dëyenünġ aġzın çarpım! (28a 12-13)

Dëmesünler Őon çakında Ğazanı bir yılan utdı, yā Perverdigār! Senġ manġa bir necāt vërgil!» (28a 14 - 28b 2)

Yaman gününġ düşmesünġ! (28b 2)

2.2.4. Öġüt Verme

Bir kimseye yapması veya yapmaması gereken Őeyler için yol gösteren, nasihat eden edimler öġüt verme olarak deġerlendirilmiŐtir.

Ğazan fikr ëyledi ki yatur yerde er öldürmek merdlük olmaz. (28a 2-3)

Ĥile ilenġ dirilmek er oġluna dirilük olmaz (hile ile bir kişiyi öldürmek, er oġluna yakıŐan bir vuruŐma olmaz). (28a 3-4)

Allāhına yalvaranlar mahrüm kalmazlar. (28b 3-4)

Ol yaraġ bir dem bir sā 'atcuġ ol igide gerekli olur. (28b 8)

2.2.5. Buyurma

Bu edimler, bir Şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söyleme, emretme anlamı taşımaktadır.

Aqalarum! Kimse menümlenġ gelmesünġ, hamı (hepiniz) orduya varunġuz! Men yalkuz bir av avlaram gelürem. (26b 10-11)

Ol yılanunġ üstine gëtgil! (27b 14)

Yëġ ustalar getir, bu ejdehānunġ derisin soygil! (29b 9-10)

Avunġdanġ bir Őılalġa (parça) manġa vërgil! (30b 9-10)

2.2.6. Sohbet Başlatma

Bir kimseyi konuŐmaya davet eden ifadeler içeren edimlere sohbet başlatma adı verilmiştir.

Lele ilenġ maŐlahat gördi (fikrini sordu). (27b 3)

Cānum Lele, manġa dëgil! (27b 6)

'Amū (amca) seni ejdehā oldı dërler, eger ejder olmayubsanġ menümlenġ gümür gümür (gümbür gümbür) danıŐ (söyleŐ)! (30b 5-6)

2.2.7. İzin İsteme

İzin isteme başlığı altında bir Şeyi gerçekleŐtirmek için onay almaya yönelik edimler ele alınmıştır.

Ĥara Budaġ dedi: PādiŐāhum manġa ruĥŐat vërgilenġ gëdim Ğazanunġ karŐısına. (30b 1-2)

2.3. Dışavurucular (Expressives)

Dışavurucular, konuşan kişinin ruhsal durumunu, duygu dünyasını yansıtan söz edimleridir. Övme, tebrik etme, özür dileme, teselli etme gibi söz edimleri bu türdendir.

Dışavurucu söz edimlerinde önermenin doġruluġu peŐinen kabul edilir. Ancak içtenlik durumu deġiŐebilir. Örneġin kişi özür dilediġi Şey konusunda gerçekten üzüntü duyuyorsa özüründe samimidir diyebiliriz (Searle, 2006, s. 170-171). Bu türden söz edimleri, konuŐmacının

ruhsal durumunu dışavurmanın yanında toplumsal samimiyet kurallarına veya ilişki işlevine yardımcı olma görevini de yerine getirmiş olmaktadır (Yaylagül, 2013, s. 446).

“Övme”, “yakınma”, “tebrik etme” ve “üzülme” metinde tespit edilen dışavurucu söz edimleridir.

2.3.1. Övme

Birinin veya bir şeyin iyiliklerini, üstünlüklerini söyleyerek değerini yüceltme amacı taşıyan ifadeler övme başlığı altında değerlendirilmiştir.

Çok kimseler seni gökde ister; mü' minlerünḡ gönḡlindesenḡ, şādıklarunḡ dilindesenḡ. (28a 10-12)

Menüm vekilüm Ğazan er igiddür, yeg igiddür. (30a 11-12)

Aķam! Karşı yatanḡ kara daḡunḡ hündürisenḡ (gözbebeḡisin), ölmegilenḡ (sakın ölme)! Ayındurı daşķun suyunḡ türkenisenḡ (taşķın akan suların durgunusun), ölmegilenḡ! Kazaķucunḡ ayḡırısanḡ (yilkının ayḡırısın), ölmegilenḡ! Kaybatanunḡ buḡurısanḡ (deve sürüsünün buḡurusun), ölmegilenḡ! Aḡayılunḡ koçķarısanḡ (koyunların koçusun), ölmegilenḡ! Erenlerünḡ serdārsanḡ, ölmegilenḡ! İgidlerünḡ koçķısanḡ, ölmegilenḡ! (27b 7-14)

Lele dēdi: «Bāraka 'l-lāh aķam Ğazan! Erlügünḡ yēḡlügünḡ taḡsīn (aferin)» Ğazan dēdi. (29b 7-8)

Cānum Lele! Ejdehānu men öldürmedüm, senünḡ durumunḡilanḡ himmetünḡ öldürdi. (29b 8-9)

Ķara Budaḡ kılıcına pehlivān! (30b 11)

Dedem Ķorkud dēr: Ğazan kimi koçķ igid, dünyādanḡ geldi geçdi. (31a 4-5)

2.3.2. Yakınma

Bu edimler, bir kimseye duyulan hoşnutsuzluğu yansıtan veya bir kimseden şikāyet etme anlamı taşıyan ifadelerden oluşmaktadır.

Ğazan ne içersenḡ? (24b 11)⁹

Ğazan öz gözine acıķlandı: «Mere senḡ menüm nāmerd gözüm! Ķara polad sav kılıcunḡ yalmanındanḡ (keskinliğinden) koḡhmazdunḡ, şuhār oklar peykānındanḡ üşenmezdüünḡ, on altı batman kāfir gürzi tependenḡ degdi pörtlemedünḡ, ejdehā dēdükleri bir yilandur, anda ne var ki bulaşursanḡ (bulanırsın), ölezürsenḡ (kararırsın)? Senünḡ kimi nāmerd göz menüm kimi merd igidde nēyler?» (28b 13 - 29a 4)

2.3.3. Tebrik Etme

Bir kimseyi yaptığı iyi bir iş için kutlama anlamındaki edimler, tebrik etme olarak adlandırılmıştır.

Eger ejdehā öldürübsenḡ ḡazavātunḡ mübārek! (30b 8-9)

2.3.4. Üzülme

Üzüntü duygusunu dışavuran edimler, bu başlık altında yorumlanmıştır.

Aķ ekmeḡin yēdiḡüm aķa aķa! dēyübeni sıyra kılıc ejdehānunḡ üstine yēḡin geldi. (29b 3-4)

2.4. Yükleyiciler (Commissives)

Konuşan kişiyi gelecekte bir eylemi gerçekleştirme konusunda yükümlü kılan söz edimleri yükleyiciler olarak adlandırılır. Örneḡin verilen sözler, edilen yeminler, alınan kararlar kişinin gelecekte bir şey yapacağını ifade eden edimler bildirir.

Tehditler de yükleyici söz edimleri arasında sayılabilir. Ancak diḡer yükleyici söz edimleri, genellikle dinleyicinin yararına tehditler ise zararına olabilecek eylemler içerir. Yükleyiciler, bir şeyi

⁹ Burada ulak, Kazan'a düşmanların yaklaştığını ancak kendisinin bir hazırlık yapmadığını ima ederek yakınmaktadır.

yapma niyetinin bir ifadesidir. Yükleyiciler de yönelticiler gibi doğru ya da yanlış olamazlar fakat gerçekleştirilebilirler, tutulabilirler, bozulabilirler (Searle, 2006, s. 170).

Anlatıda tespit edilen yükleyici söz edimleri; “tehdit etme”, “teşebbüs etme”, “söz verme” ve “karar verme” başlıkları altında toplanmıştır.

2.4.1. Tehdit Etme

Korkutmak, gözdağı vermek için söylenen edimler bu grupta ele alınmıştır.

Danışmasanġ (söyleşmezsen) şuhâr okunġ peykânıylanġ (temreniyle) öldürürem Ğazan seni. (30b 6-7)

Ķara polad kılıcunġ yalmanıylanġ (keskin taraftıyla) doġraram Ğazan seni. (30b 8)

2.4.2. Teşebbüs Etme

Bir işi yapmak için davranma, girişme ifade eden edimlere teşebbüs etme adı verilmiştir.

Ejdehâyılanġ döġüşmaka kaçd eyledi. (27b 1-2)

Ħancerini çıkardı, gözlerini oymaka kaçd eyledi. (29a 4-5)

2.4.3. Söz Verme

Bu başlık altındaki edimler, bir işi yapacağını kesinlikle bildiren ifadeler içermektedir.

Aġar çaylar üstine körpi salım (kurayım), kalmışlarınġ elin dutım, yalanġaçlarınġ setrinġ örtim (fakirlerin sırtını örteyim)! (28a 13-14)

2.4.4. Karar Verme

Düşünerek bir şey yapmaya niyet etme anlamındaki edimler, karar verme olarak değerlendirilmiştir.

Sakdanġ soldanġ söze geldiler ki: «Ğazan Ādem-ikenġ biz ‘uhdesindenġ çıkmazduk, imdi ki ejdehâ olubdur bizi hamı utar. Bir tepeye çıkalım, anı tîr-bârân edelim (ok yağmuruna tutalım).» (30a 9-11)

2.5. Bildirgeler (Declarations)

Bildirgeler, mevcut durumları değiştirme amacı taşıyan söz edimleridir. Nitekim savaş ilan etme, birini bir işle görevlendirme, işten çıkarma, istifa etme gibi bildirge niteliğindeki söz edimleri söylendikten sonra toplumsal koşullar, statüler veya roller değişebilir.

Bir bildirgenin etkisi, bildirgede bulunan kişinin yaptırım gücüyle yakından ilişkilidir. Örneğin, bir devlet lideri ya da üst düzeyde bir askeri yetkili dışında birinin “Bu ülkeye savaş ilan ediyorum.” demesi etkisiz olacaktır.

Metinde saptanan bildirge niteliğindeki söz edimleri “görevlendirme”, “atama” ve “ilan etme” başlıkları altında incelenmiştir.

2.5.1. Görevlendirme

Birine bir görev verme, onu vazifelendirme ereği taşıyan edimler görevlendirme olarak ele alınmıştır.

Bayındırdanġ Bicen Pâdişâha elçi varanġ, varduġında Alay Ħanılanġ Bulay Ħanı devre basanġ (alt eden), Kıl Barakunġ başın kesenġ, kayıdışda (geri dönerken) Ķaplantu Gediginde dayısı Ķonġur Alpunġ boynun uranġ, al ayġırı Pâdişâh Bayındırdanġ cüldü kapanġ, (hediyesini kapan) ma ‘rekeler (meydanların) çiçeġi kuru başı (avcı başı) Ħan Afşarı sakdanġ saldum. (25b 2-7)

Ķızılca Tebrizdenġ tökülüb köçenġ, Arasılanġ Kür Suyını dilib geçenġ, Demür Ķapu Derbendi tepüb alanġ, tepdüġinde cıdası ucında er böġürdenġ, Ķımuġılanġ Ķaytakunġ ödin yaranġ, Şah Daġı üstinde säybân gerenġ, Samur Suyı üstinde içki kuranġ, Ķabaldanġ kış gününde el üstünde anunġ-içünġ yanġıl (taze) alma

meze gelenġ, Panbukçınunġ on dört kendindenġ harāc alanġ, Min Kışlağa talan salanġ, Tabarsaran sultānı, igirmi dört min igidünġ akası Ğıyan oġlı Delü Dundarı soldanġ soldum. (25b 8 - 26a 2)

İç Oğuzunġ beğlerini sakdanġ soldum, Dış Oğuzunġ aġalarını soldanġ buyurdum. (26a 3-4)

2.5.2. Atama

Atama edimleri, birini bir göreve getirme, tayin etme anlamı taşımaktadır.

Ada basa yëriyende heybetindenġ yër omrılanġ (titreten), ġanımine (hasmına) kıya (sert) baġanda yürek yaranġ, ac aşlanunġ baġır öpkesin ġara sac içinde ġavurub yëyenġ, çapa (çaya) girse çalımlı, çal ġara ġuş erdemli, alıcı ġuşunġ yügrügi (çeviği), Türkistanunġ diregi, Haleb hanı, ig yaylı,¹⁰ hadenġ oġlı,¹¹ ġara Güne yavrısı ġara Budaġı çarġçı (öncü birliġi başı) ëtdüm (yaptım / olarak atadım). (25a 10 - 25b 1)

Aġca ġal 'e Sürmelüde Lele ġılbaşı daruġa¹² tıkdüm (yaptım / olarak atadım). (26a 11)

2.5.3. İlan etme

Birinin statüsünü deġiştirmeyi amaçlayan edimler, ilan etme olarak deġerlendirilmiştir.

Damaġumunġ çak vaġtinde (keyfimin yerinde olduġu bir anda) ol altı beğ oġlına 'alem (bayrak), tuġ, (tuġra) naġġara (davul, kös) vëriüb özüm teki beğ ġıldum (ilan ettim). (26a 12-14)

Tablo 1: Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi Anlatısında Tespit Edilen Söz Edimleri

Kesinleyiciler	Yönelticiler	Dışavurucular	Yükleyiciler	Bildirgeler
Anlatımcı bildirme (x36)	Meydan okuma (x11)	Övme (x7)	Tehdit etme (x2)	Görevlendirme (x3)
Betimlemeci bildirme (x14)	Soru sorma (x8)	Yakınma (x2)	Teşebbüs etme (x2)	Atama (x2)
Yalın bildirme (x12)	Yakarma (x7)	Tebrik etme	Söz verme	İlan etme
Tahmin etme (x3)	Öğüt verme (x4)	Üzülme	Karar verme	
Akıl erdirme (x3)	Buyurma (x4)			
Koşul-sonuç (x3)	Sohbet başlatma (x3)			
Neden-sonuç (x2)	İzin isteme			
Öngörme (x2)				
Tanımlama				
Çıkarımda bulunma				

¹⁰ Odunu sarımsı ve sert olan iğ ağacından yapılmış yay.

¹¹ Kayın ağacından yapılmış ok.

¹² Güvenlik ve vergi toplama gibi işlerle görevli kimse.

SONUÇ

Bu çalışmada; Türk dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü açısından önemli bir yere sahip *Dede Korkut Kitabı*'nın Günbed yazmasında yer alan *Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi* anlatısı, edim biliminin söz edimleri kuramı açısından incelenmiştir. Anlatıda tespit edilen söz edimleri, Searle'ün söz edimleri sınıflandırması esas alınarak beş başlık altında ele alınmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Metinde; 77 kesinleyici, 38 yöneltici, 11 dışavurucu ve 6'şar yükleyici ile bildirge niteliği taşıyan toplam 138 söz edimi saptanmıştır. Buna göre, anlatıda en çok tanıklanan söz edimi grubu kesinleyicilerdir. Bu durum, metnin olay örgüsü içermesiyle ilişkilendirilebilir. Metinde herhangi bir şeyi haber verme, herhangi bir konuda bilgi verme, anlatma, ifade etme amaçlarını yerine getiren bildirme edimleri önemli bir yer tutmaktadır. Öyle ki anlatıda 62 bildirme söz edimi kullanılmıştır. Başka bir ifadeyle metindeki olay/olaylar bu söz edimleri ile aktarılmıştır. Böylece özel bir anlatım tekniğine başvurulmadığı sürece tahkiyeli metinlerde bildirme söz edimlerinin önemli bir yer tuttuğu ifade edilebilir. Metinde ağırlıklı olarak anlatıcı ve betimlemeci bildirme türlerine başvurulmuş olması da yine anlatının olay örgüsü ihtiva etmesiyle bağdaştırılabilir. Bu bağlamda özellikle tahkiyeli metinlerin söz edimleri açısından tahlil edildiği çalışmalarda, hikâye etmeye ağırlık veren bildirme edimlerinin anlatımcı bildirme, betimlemeye ağırlık veren bildirme edimlerinin betimlemeci bildirme ve salt haber veya bilgi verme ereğini yerine getiren bildirme edimlerinin ise yalın bildirme olarak değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Anlatıda yönelticiler en çok örneklenen söz edimleri arasındadır. Dinleyiciyi bir eylem gerçekleştirmeye sevk eden edimlere başvurulma ihtiyacı metnin içeriğiyle bağlantılıdır. Çünkü anlatı, *Salur Kazan'ın* kahramanlıkları etrafında kurgulanmıştır. Dolayısıyla metinde buyruklar, yakarmalar ve cesaret göstergesi niteliğinde söz edimleri sıklıkla geçmektedir.

Metin, konuşan kişinin ruhsal durumunu yansıtan söz edimleri olan dışavurucular açısından da çeşitlilik göstermektedir. Bu da metnin insanın iç dünyasına hitap eden bir yönünün de olduğu anlamına gelmektedir.

Konuşan kişiyi gelecekte bir eylem gerçekleştirmeye yönelten söz edimleri olan yükleyiciler, devinim yönü ağır basan bu metinde tehdit etme, teşebbüs etme, söz verme ve karar verme edimleri ile örneklendirilmiştir.

Anlatının başkahramanı *Salur Kazan*, erk sahibi bir Oğuz beyi olduğu için mevcut durumları değiştirme gücüne de sahiptir. Dolayısıyla metinde görevlendirme, atama ve ilan etme türünde bildirge söz edimleri de saptanmıştır.

Sonuç olarak *Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi* anlatısının yüzyıllar önce sözlü gelenekte icra edilip sonradan yazıya geçirilmiş (tahmini olarak 18. yüzyılın ikinci yarısında) ve görece kısa bir metin (yaklaşık 14 sayfa) olmasına rağmen bütün söz edimi sınıflarını yeteri kadar temsil etmesi, anlatının metinsellik ve içerik bakımından oldukça başarılı olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Börekçi, Muhsine (2021). "Yunus Emre Divanında Söz Edimleri". Ildırı, Nursan & Kotan, Hüsna (Ed.) *Uluslararası Yunus Emre ve Düünden Bugüne Türkçe Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 46-57). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Crystal, David (1985). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (2nd edition). Oxford: Blackwell.
- Daşdemir, Muharrem (2010). "Dedem Korkut Kitabı". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 58 (2), 67-90.
- Duman, Mehmet Akif (2019). "Ch. S. Peirce, W. James, F. C. S. Schiller, J. Dewey Merkezli Pragmatizmin Kavramsal Kökeni ve Edim Bilimi Absürtlüğü". *Türk Dili*, 816, 26-43.
- Ekici, Metin (2019). 13. "Dede Korkut Destanı: 'Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi' Boyunu Beyan Eder Hanım Hey!" *Millî Folklor*, 16 (122), 5-13.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2019). "Dede Korkut Kitabı'nın Yeni Nüshası ve Üzerindeki Yayınlar". *Millî Folklor*, 16 (123), 5-22.
- Gökyay, Orhan Şaik (1994). "Dede Korkut". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. IX, s. 77-80.
- Hirik, Seçil (2019). "Dede Korkut Hikâyeleri'nde Söz Edim Yapıları". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (1), 751-768.
- Kılıç, Veysel (1990). "Söz-Eylem Kuramı". *Dilbilim*, IX, 249-258.
- Kocaoğlu, Timur (2019). "Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması: Soylamalar ve İki Yeni Boy ile Türkmen Sahra Nüshası". *Millî Folklor*, 16 (123), 210-214.
- Konu, Meltem Merve (2022). "Türkçe Derslerinde Edim Bilimsel Farkındalığın Gerekliliği". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 73 (1), 235-266.
- Levinson, Stephen Curtis (1983). *Pragmatics*. Cambridge University Press.
- Onursal Ayırır, İrem (2020). "Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözcükler: Nezaket Kuramı Açısından Edimbilimsel Bir Değerlendirme". *Millî Folklor*, 16 (126), 86-98.
- Özçelik, Sadettin (2019). "Dede Korkut Oğuznamelerinin Kaç(ıncı) Nüshası Bulundu?" *Türk Dili*, 812, 48-56.
- Özçelik, Sadettin (2020). "Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine - Günbed Nüshası Işığında Düzeltme Teklifleri (2)". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 50, 11-22.
- Searle, John Rogers, Kiefer, Ferenc, & Bierwisch, Manfred (Eds.). (1980). *Speech Act Theory and Pragmatics*. Dordrecht: D. Reidel.
- Searle, John Rogers (1975). "A Taxonomy of Illocutionary Acts". in K. Gunderson (ed.) *Language, Mind and Knowledge, Minnesota Studies in the Philosophy of Science vol. 7*, Minneapolis, Minnesota: University of Minnesota Press.
- Searle, John Rogers (2000). *Söz Edimleri*. (Aysever, Reşat Levent Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Searle, John Rogers (2006). *Zihin, Dil ve Toplum*. (Tural, Alaattin Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Sertkaya, Osman Fikri (2020). "Dede Korkut Kitabı'nın Günbed Yazmasında Kaç Tane Boy (Veya Boylama) Var?" *Karabük Türkoloji Dergisi*, II, 107-112.
- Shahgoli, Nasser Khaze, Yaghoob, Valiollah, Aghatabai, Shahrouz & Behzad Sara (2019). "Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16 (2), 147-379.

- Türk Dil Kurumu. (2009). Yayım. *Türkçe Sözlük* (s. 601).
- Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Yaylagül, Özen (2013). "Kutadgu Bilig'deki Edimsöz Edimleri". *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Semih TEZCAN'a Armağan 13* (13), 443-472.
- Yılmaz, Engin (2020). "Kutadgu Bilig'e Edimbilimsel Bakış: Kutadgu Bilig'de Kullanılan Nezaket Stratejileri". Altun, İrem Işıl & Beyaz, Ekrem (Yay. Haz.) *Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı* (s. 1547-1561). Ankara: TDK Yayınları.
- Yılmaz, Engin (2021). *Edim Bilimine Giriş Kavram-Kuram-Uygulama*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yule, George (1996). *Pragmatics*. Oxford University Press.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK



Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ



PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE



MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

